

לפרשת תזריע ומצורע – תשע"ה

מהי הצרעת המקראית

דר' עודד שוירמן

פרשות השבוע הינן תזריע ומצורע. פרשת תזריע מתחילה בדיני טומאה וטהרה של היולדת. מעניין שמבחינה הלכתית משך זמן הטומאה בעקבות לידת בן הינו קצר יותר לעומת לידת בת. ייתכן וזו הפעם הראשונה שבה הוזכרה רפואה מגדרית. בהמשך פרשת תזריע ובפרשת מצורע התורה מפרטת לעומק את דיני הצרעת והמצורע. התורה מתארת את דיני הצרעת בעור, בשיער ובזקן וכן דיני צרעת בבגד ובבית ודיני המצורע והמגבלות החלות עליו.

על פי מדע הרפואה המודרני, צרעת (leprosy) או "Hansen's disease" היא מחלה כרונית הנגרמת על ידי החיידק התוך תאי mycobacterium leprae (זוהו כגורם למחלה על ידי הנסן ב-1873) ופוגעת בעור (נגעים ושלפוחיות), בעצבים פריפריים (שיתוק, חוסר תחושה) ובדרכי הנשימה העליונות. ללא טיפול המחלה מחריפה ועשויה להיגרם נזק בלתי הפיך לעצבים, שיתוק ואובדן רקמת סחוס כתוצאה מזיהומים שניוניים, כך מתקבלים האיברים המעוותים והפגומים המזוהים עם המחלה. החיידק מועבר מאדם לאדם בעיקר באמצעות מערכת הנשימה (ופחות באמצעות מגע של עור בעור כפי שהאמינו בעבר), אולם המחלה עצמה אינה מאוד מידבקת. הטיפול בה הוא טיפול אנטיביוטי ממושך. חוקרים רבים ניסו לזהות את הצרעת המתוארת במקרא ובחז"ל, והדעות הן מגוונות ביותר: יש הסבורים, שמדובר במחלה רפואית מוגדרת וקיימת, אבל נחלקו בזיהוי מחלה זו, כגון צרעת רפואית, עגבת (סיפיליס), הפרעה פיגמנטרית של העור (ויטיליגו), ספחת העור (פסוריאזיס), גרדת, פטרת של העור, דלקת עור על רקע נפשי-עצבי; יש הסבורים, שמדובר במחלה שהיתה קיימת בזמן העתיק, ונעלמה לחלוטין בעת החדשה. למעשה אף אחד ממחלות אלו איננו מתאים במלואו לתיאור המקראי של הצרעת, ואיננו עומד בפני הביקורת הרפואית. אשר על כן יש הסבורים, שמדובר ב"מחלה" רוחנית, ללא כל משמעות גופנית. הדעה הרווחת ביותר בעבר הייתה, שהצרעת המקראית היא הצרעת הרפואית. גישה זו התפשטה לאור תרגומי התורה ליוונית (תרגום השבעים) וללטינית, שבהם תורגמה המילה "צרעת" למילה "לפרה" (MYCOBACTERIA LEPRAE) "הינו החיידק הגורם לצרעת בימינו". הצרעת נחשבה כמחלה מדבקת וזה היווה את ההסבר המדעי לדיני ההסגר המקראי של מצורע. מכאן גם ההסבר להיווסדותם של בתי חולים מיוחדים למצורעים בימי הביניים, הן בין אומות העולם והן בין היהודים.

אבל, לעומת זאת, לאור הנתונים הידועים לנו כיום, ניתן לקבוע בוודאות, כי הצרעת המקראית איננה דומה לצרעת הרפואית המוכרת לנו, שכן הרבה פרטי דינים ותיאורים מיוחדים הן בדיני צרעת, והן בתיאור המצורעים במקרא לא ניתנים להסבר רפואי על פי ידיעותינו כיום. להלן מספר דוגמאות לאי ההתאמה בין הצרעת המקראית לצרעת הרפואית: הצרעת הרפואית פוגעת רק בבני אדם, ולא בכלים, בבגדים או בבתיים, כמו הצרעת המקראית; מחלת הצרעת גורמת לנשירת שיער, ולא להופעת שיער לבן; אין במחלת הצרעת שינויים מהירים תוך שבוע שבועיים, כמתואר בדיני הסגר, ובוודאי שאין החלמה מלאה ומהירה כמו זו המתוארת בתורה; האבחנה והטיפול במחלת הצרעת המקראית היא בידי הכהנים, ולא בידי הרופאים. יתר על כן, לפי עדויות היסטוריות וארכיאולוגיות סביר להניח, שהצרעת הרפואית התפשטה לראשונה במזרח התיכון רק בימיו של אלכסנדר הגדול (חי בשנים 324-325 לפני ספירתם), ולא היתה מוכרת כלל בתקופה שלפני כן. לפיכך, סביר להניח, שהצרעת המקראית היא תיאור של תסמינים בלבד, ולא אבחנה רפואית של מחלה מוגדרת. היינו, שמדובר בסימנים חיצוניים שיכולים להתאים למספר מחלות עוריות שונות, שהמשותף להן הוא שינויים בעור ובשערות. ואמנם כבר העיר על כך הרמב"ם בהלכות צרעת

: "הצרעת הוא שם האמור בשותפות, כולל עניינים הרבה שאין דומים זה לזה, שהרי לובן עור האדם קרוי צרעת, ונפילת קצת שיער הראש או הזקן קרוי צרעת, ושינוי עין הבגדים או הבתים קרוי צרעת, וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע." הצרעת המקראית באה כעונש על מספר עבירות כגון: לשון הרע, שפיכות דמים, שבעת שווא, גילוי עריות, גסות הרוח, גזל, צרות העין, זנות. הטעם השכיח ביותר בספרות חז"ל לצרעת הוא עונש על לשון הרע.

מספר אישים היו נגועים בצרעת, חלקית או כללית: משה רבנו, מרים, בני ביתו של יואב בן צרויה, נעמן, גיחזי, ארבעה אנשים, עזריה (עוזיהו) בן אמציה מלך יהודה. התיאורים הללו מובילים לשתי מסקנות עיקריות: ראשית, מחלת הצרעת המקראית הנה בעצם אוסף של מספר מחלות עור ותסמינים, ולא מחלה אחת ויחידה. כמו כן, כבר בתקופה הקדומה הבינו כי המחלה הינה כרונית, ממושכת ופרוגרסיבית. שנית, מחלת הצרעת המודרנית המוכרת כיום כ Hansen's disease-אינה אותה מחלה כמו הצרעת המקראית. זאת, היות והתסמינים המתוארים במקרא אינם תואמים לתסמינים המודרניים ומפני שניתן לזהות את מרבית הנגעים המוזכרים כמחלות עור מודרניות מוכרות.

בהפטרה של פרשת תזריע מסופר המקרה של נעמן – שר צבא ארם שהיה גיבור חיל אך מצורע. אותו נעמן הופנה למלך ישראל לצורך רפואה מהצרעת. הנביא אלישע משכנע את המלך שנעמן יבוא אליו והוא ירפא אותו ויוכיח לו כי יש אלקים. נעמן מגיע אל אלישע והוא אומר לו לטבול בירדן 7 פעמים ואז יבריא מהצרעת. נעמן מזלזל בדברי הנביא ואומר "הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל". בסופו של דבר נעמן מתרצה וטובל בירדן וכמובן בנס אלוהי עורו הופך בריא לחלוטין.

בימינו אנו שהייה ממושכת בים המלח נחשבת כיעילה לטיפול בפסוריאזיס – מחלת עור שהינה אולי ספחת מקראית או אחד מסוגי הצרעת המקראית. מה שעוזר לחולי פסוריאזיס איננו דווקא המינרלים בים המלח אלא הקרינה האולטרסגולה אליה הוא נחשף בשל כך שים המלח נמצא בגובה 420- מטר מתחת לפני הים (ויורד). ייתכן ונעמן סבל מסוג של פסוריאזיס ונרפא כשטבל ערום במימי הירדן שגם הוא זורם מהכנרת בגובה 200- עד ים המלח בגובה 420- וכך נחשף לקרינה המרפאת.

שבת שלום ושנהיה כולנו בריאים וללא מחלות עור לסוגיהם השונים.